

Daha önce, fıkıh usulü alanında usul kaideleri üzerine fıkıh fûrûunu bina eden mütekellimîn ve fıkıh meselelerden hareketle usul kurallarını tesbit eden fukaha metotlarına göre eserler telif edilmişken İbnü's-Sââtî, her iki usule göre yazılmış iki önemli eseri birleştirdiği yeni bir telif metodu ortaya koymuştur. Fıkıhla ilgili eserinde kendi mezhebiyle diğer mezheplerin görüşlerini toplayan İbnü's-Sââtî'nin fıkıh usulü konusunda da farklı iki usulü bir araya getirmesi dikkat çekmektedir. Bundan dolayı *el-Bedî'* hem Hanefî hem Şâfiî âlimleri tarafından şerhedilmiştir. Birçok yazma nüshası bulunan eser (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Usûlü'l-fıkh, nr. 139, müellif hattı, yıl 694/1295; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 601-603, Lâleli, nr. 686, Beşir Ağa, nr. 186, Fâtih, nr. 1243, Damad İbrâhim Paşa, nr. 435, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 115, Ayasofya, nr. 984; İÜ Ktp., AY, nr. 1372, 2044; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1294; Diyarbakır İl Halk Ktp., nr. 2313), Câmîatü'l-Ezher külliyyetü'ş-şerîa ve'l-kânûn'da Mehmed Akkaya (I-II, 1402/1982), Mekke Câmîatü Ümmî'l-kurâ külliyyetü'ş-şerîa'da Sa'd b. Garîr b. Mehdi es-Sülemî (I-II, 1405/1985) tarafından doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır. Kitap üzerine yazılan belli başlı şerhler şunlardır: a) Ebü'l-Feth Muslihüddin Mûsâ b. Emîri Hâc et-Tebrîzî, *er-Reffî' fî şerhi'l-Bedî'* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 633, Yenicami, nr. 331; Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Usûlü'l-fıkh, nr. 63). b) Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî eş-Şâfiî, *Beyânü me'âni (müşkilü'l-Bedî'* (Râgîb Paşa Ktp. nr. 410, 411; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1345, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 532; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6133; Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Usûlü'l-fıkh,

nr. 14). c) İbnü'ş-Şeyh Uveyne el-Mevsilî eş-Şâfiî, *Şerhu'l-Bedî'* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Usûlü'l-fıkh, nr. 17). d) Ömer b. İshak el-Gaznevî, *Kâşifü me'âni'l-Bedî' ve (fi) beyânü müşkilihü'l-menî'* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 683, Hacı Hüsnü Paşa, nr. 531; Âtif Efendi Ktp., nr. 694; Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Tal'at, nr. 299). Hanefîler'den İbnü'l-Hümâm ile Şâfiîler'den İbn Hatîb Cibrîn ve diğer bazı âlimler de kitaba şerhler yazmışlardır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 235-236). Kaynaklarda İbnü's-Sââtî'nin, çağdaşı İbn Kemmüne'ye reddiye olarak *ed-Dürü'l-menâdî fi'r-red'alâ feylesüfi'l-Yehûd* adıyla bir eser yazdığı da kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muzafferüddin İbnü's-Sââtî, *el-Bedî'* (doktora tezi, 1402/1982, haz. Mehmed Akkaya, Câmîatü'l-Ezher), Müflîf Ktp., tezler, nr. 486/1, hazırlayanın girişi, I, 1-245; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 227; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 208-212; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü'ş-şâfiî*, I, 420-423; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 94-95; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 187-188; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 400-401; *Keşfü'z-zunûn*, I, 235-236; II, 1599-1601; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 419; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 26-27, 121; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cenân*, I, 325-328; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 100-101; Brockelmann, *GAL*, I, 477; *Suppl.*, I, 658; Abdullâh Mustafa el-Merâgî, *el-Fethu'l-mübîn*, Kahire, ts., II, 97-98; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 508-511; Nâci Arâûf, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Müstasriyye*, Kahire 1396/1976, I, 84, 91-94; II, 314, 315, 324, 330-331; M. Mutî' el-Hâfiz, *Fihrisü mahtâtâti Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye: el-Fıkhü'l-Hanefî*, Dimaşk 1401/1981, II, 140-143; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 175; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkhî Âlimleri*, Ankara 1990, s. 70-71; Hasan Yûsufî Eşküfî, "İbn Sââtî", *DMBİ*, III, 654.

 AHMET ÖZEL

İBNÜ'S-SABBÂĞ

(ابن الصباح)

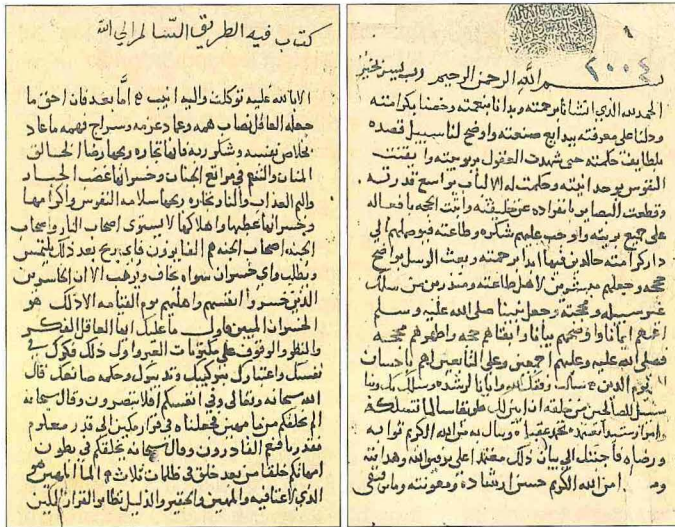
Ebü Nasr Abdüsseyyid b. Muhammed
b. Abdilvâhid el-Bağdâdî
(ö. 477/1084)

Şâfiî fakihî.

400 (1009) yılında Bağdat'ta doğdu. İlmî geleneğe sahip bir aileye mensuptur. Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Hüseyin el-Kattân ve İbn Şâzân el-Bağdâdî'den hadis dinledi; Kadı Ebü't-Tayyib et-Taberî'den fıkıh okudu. Zamanında Irak bölgesinin önde gelen Şâfiî fakihlerinden biri oldu. Selçuklu Veziri Nizâmülmülk'ün 459'da (1067) inşa ettirdiği Nizâmiye Medresesi'nde Ebü İshak eş-Şîrâzî'nin ders vermeyi reddetmesi üzerine İbnü's-Sabbâğ ders verdi. Ancak öğrencilerin çabalarıyla Ebü İshak eş-Şîrâzî'nin kararından vazgeçmesi üzerine yirmi gün sonra bu görevden alındı. Talebeleri ve kendisinden rivayette bulunanlar arasında oğlu Ebü'l-Kâsım Ali, Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Kâsım İsmâil b. Ahmed es-Semerkindî, Harîrî, Mü'temen b. Ahmed es-Sâcî, Muhammed b. Abdülbâkî el-Ensârî, Muhammed b. Ahmed eş-Şâşî ve Ebü Nasr el-Gâzî gibi âlimler bulunmaktadır.

İbnü's-Sabbâğ, 476 (1083) yılında Şîrâzî'nin vefatının ardından Nizâmiye Medresesi'nde bir yıl daha ders verdikten sonra gözlerinden rahatsızlanınca azledildi. Bu göreve tekrar dönmek için Nizâmülmülk'le görüşmek üzere İsfahan'a gitti. Nizâmülmülk'ün kendisi için ayrı bir medrese inşa edilmesi için emir vermesi üzerine Bağdat'a geri dönen İbnü's-Sabbâğ üç gün sonra 13 veya 14 Cemâziyelevvel 477 (17 veya 18 Eylül 1084) tarihinde burada vefat etti. Önce evine defnedilen cenazesi daha sonra Bâbü Harb Kabristanı'na nakledildi. Zühd ve takvâsiyle tanınan İbnü's-Sabbâğ'ın Ebü İshak eş-Şîrâzî'ye denk olduğu, hatta mezhep fikhini ondan daha iyi bildiği nakledilir (İbn Hallikân, III, 217). Hanbelî âlimi Ebü'l-Vefâ İbn Akil de onun tanıdığı üç mutlak müctehidden biri olduğunu söylemekte (Süb-kî, V, 123), mezhepte yerleşik bazı görüşleri eleştirdiği de görülmektedir (*a.g.e.*, V, 127-134).

Eserleri. 1. eş-Şâmil. İbn Hallikân tarafından Şâfiî fikhinin en güvenilir kitaplarından biri olarak nitelendirilen esere (*Vefeyât*, III, 217), öğrencisi Ebü Bekir Muhammed b. Ahmed eş-Şâşî'nin eş-Şâfiî adıyla kaleme aldığı yirmi ciltlik şerhinden

başka Osman b. Abdülmelik el-Kürdî ve İbn Hatîb Cibrîn'in de birer şerh yazdığı (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1025), Kutbüddin İsmâil b. Muhammed el-Hadramî'nin *eş-Şâmil*'den derlendiği anlaşılan *el-Müntehab* adlı bir eserinin bulunduğu (TSMK, III, Ahmed, nr. 778; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 486) kaydedilmektedir. 2. *eğ-Tarîku's-sâlim ilallah* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2004). Bazı tasavvufî konuların ele alındığı eser *Tezkiretü'l-âlim ve't-tarîku's-sâlim* (İbn Hallikân, III, 217; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 27016/7, vr. 119^b-131^b) ve *Uddetü'l-âlim ve't-tarîku's-sâlim* (Sübkî, V, 122; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1129) adlarıyla da anılır. 3. *el-Kâmil*. Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasındaki görüş ayrılıklarının ele alındığı bir eserdir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1381). 4. *Fetâvâ*. Müellifin, yeğeni Ebû Mansûr Ahmed b. Muhammed İbnü's-Sabbâğ tarafından bir araya getirilen fetvalarından oluşan eserden Tâceddin es-Sübkî bazı nakiller yapmıştır (*Tabakât*, V, 127-134).

Bunların yanında *Kifâyetü's-sâ'il ve el-Udde* (*Umde*) *fî usûli'l-fıkḥ* adlı eserler de kaynaklarda İbnü's-Sabbâğ'a nisbet edilmektedir. Ayrıca Kâtib Çelebi Ebü'n-Nasr İbnü's-Sabbâğ'a *el-İş'âr bima'rifeti ihtilâli 'ulemâ'i'l-emşâr* adlı bir eser nisbet etmekteyse de (*Keşfü'z-zunûn*, I, 104) bu kitap Ebû Mansûr İbnü's-Sabbâğ'a ait olmalıdır (Sübkî, IV, 153).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IX, 12-13; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 141; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1413/1992, I, 523, 549; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 299; İbn Hallikân, *Ve Feyât*, III, 217-218; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², XVIII, 464-465; a.mlf., *el-Mu'in fî tabakâti'l-muhaddisîn* (nşr. Hemmâm Abdurrahîm Saîd), Amman 1404/1984, s. 137; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 296-297; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 193; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 121; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IV, 153; V, 122-134; İznevi, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 130-131; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 126-127; a.mlf., *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim – M. Zeynühum M. Azb), Kahire 1413/1993, II, 464-465; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 251-252; İbn Tağrîberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, V, 119; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 325; *Keşfü'z-zunûn*, I, 104, 389; II, 1025, 1114, 1129, 1218, 1381, 1501; Brockelmann, *GAL*, I, 486; *Suppl.*, I, 671; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 652; Hacvî, *el-Fikrü's-sâmî fî târîhi'l-fıkḥi'l-İslâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, II, 391; Muhammed Hâdî Müezzîn-i Câmî, "İbn Sabbâğ", *DMBİ*, IV, 103-104.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBNÜ'S-SÂBÛNÎ

(ابن الصابوني)

Ebü Hâmid Cemâlüddin Muhammed
b. Ali b. Mahmûd el-Mahmûdî
(ö. 680/1282)

Hadis hâfızı.

604'te (1207) doğdu. Bir süre el-Melikü'l-Efdal Nüreddin Ali'ye (1186-1196) imamlık yaptığı bilinen babasının Şam, Bağdat ve Mısır'da kısa sürelerle ikamet ettiği ve halkı Fars kökenli olan Basra'ya bağlı Cewis köyünden olduğu belirtilmektedir. Kelâm âlimi İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbûnî'nin soyundan geldiği için İbnü's-Sâbûnî diye tanınmış, dedelerinden Ali b. Ahmed b. Ali, Selçuklu Sultanı Mahmûd b. Muhammed Tapar'ın dostluğunu kazanması sebebiyle Mahmûdî nisbesiyle anılmıştır. Anne ve baba tarafından çeşitli âlimlerin yetiştiği bir aileye mensup olan İbnü's-Sâbûnî'nin dedesi, babası ve babasının amcasının taşıdığı "süffî" nisbesine bakılacak olursa onun da tasavvufî terbiye aldığı söylenebilir. Tahsil için Şam, Mısır ve Hicaz bölgelerini dolaşarak Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş'ten Arap dili ve belâgatı okudu. Aralarında İbnü'l-Harestânî, Abdüllatif el-Bağdâdî ve İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî'nin de bulunduğu pek çok âlimden hadis dinledi. Dimaşk'taki Nûriyye Dârülhadisi'nde bir süre hocalık yaptı. Kendisinden Reşid el-Attâr, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Ebü Muhammed el-Birzâlî ve Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî gibi âlimler faydalandı. Zehebî de ondan icâzet aldı. Ömrünün son yıllarında hâfızasının zayıflamasından dolayı rivayetlerini karıştırdığı söylenmekte, ancak bundan önceki rivayetlerinin sahih, kendisinin de iyi bir hadis ve ricâl âlimi olduğu belirtilmektedir. İbnü's-Sâbûnî Zilkade 680'de (Şubat 1282) Dimaşk'ta vefat ederek Kâsiyûn dağı eteklerinde bir yere defnedildi. Ölüm tarihi Süyûtî'nin 608 (1211) olarak kaydetmesi zühûl eseri olmalıdır.

Eserleri. İbnü's-Sâbûnî'nin günümüze ulaşan *Kitâbü Tekmileti İkmâli'l-İkmâl* adlı eseri, İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl* adlı kitabına İbn Nukta tarafından *İkmâlü'l-İkmâl* adıyla yapılan zeYLîdir. Zehebî, İbnü's-Sâbûnî'nin mü'telif ve muhtelif konusunda faydalı bir eser yazmakla birlikte ben alanda temayüz etmediğini söylemekteyse de (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1464) İbn Hacer onu başarılı bulmaktadır. Birçok âlime kaynak teşkil eden

eserine İbnü's-Sâbûnî daha çok hadisçileri almakla beraber fakih, müfessir, şair, vezir, mutasavvıf, edip, kâtip, doktor, tarihçi, vâiz ve bunların dışında değişik zanaat erbabını da kaydetmiştir. Ayrıca ilmiyle şöhret bulmuş kadınlara yer verilmiş olması eserin önemini arttırmaktadır. Mustafa Cevâd tarafından neşre hazırlanan kitap iki defa basılmıştır (Bağdad 1377/1957; Beyrut 1406/1986). İbnü's-Sâbûnî'nin ayrıca *el-Ehâdîsü'l-muntekâtü'l-erba'in 'ani's-şüyûhi's-sikâti'l-erba'in* ve *et-Tuhfe fi'l-hadîs* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir (Keh-hâle, XI, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sâbûnî, *Tekmileti İkmâli'l-İkmâl* (nşr. Mustafa Cevâd), Beyrut 1406/1986, s. 1-2; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 29-51; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, IV, 249-250; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1464-1465; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 188-189; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 310; İbn Tağrîberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VII, 353; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 511; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 110-111; *Keşfü'z-zunûn*, I, 585; II, 1637; Kettânî, *er-Risâletü'l-mustetrafe*, s. 117; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 62; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'ellifin'd-Dimaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 115.

İSMAIL HAKKI ÜNAL

İBNÜ'S-SAFFÂR, Ebü'l-Kâsım

(أبو القاسم ابن الصّار)

Ebü'l-Kâsım Ahmed
b. Abdillâh b. Ömer b. es-Saffâr
el-Gâfikî el-Endelüsî
(ö. 426/1035)

Endüslü astronom ve matematikçi.

Kurtuba'ya (Cordoba) bağlı Gâfik'te (Guijo) doğdu ve büyük dedesine nisbeten İbnü's-Saffâr künyesiyle meşhur oldu. Kaynaklarda bazan kardeşi usturlap yapıcısı Muhammed ile karıştırıldığı görülür. Doğum tarihi bilinmiyorsa da hocalarının ölüm tarihlerinden hareketle 360 (971) yılı civarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Tahsilini Kurtuba'da yaptı, dinî ilimleri muhtemelen Kadî İbn Müferric el-Ümevî'den okudu; çünkü ondan ve başka muhaddislerden hadis dinleyip rivayet ettiği bilinmektedir. Daha sonra Endülüs'te bilimin öncüsü sayılan astronom ve matematikçi Mecrîtî'nin öğrencisi oldu. Hammûdîler'in siyasi karışıklık çıkarması üzerine kuvvetli bir ihtimalle Emîr Mücâhid el-Âmirî'nin daveti üzerine Dâniye'ye (Denia) gitti ve oraya yerleşip riyâzî ilimler öğretimini başlattı;